

(premda u slučaju baš ovakve, često prosjačke pjesme, ne bi ni to bilo posve isključeno). — No ipak su sve te varijante isključivo sa teritorija kajkavskoga i čakavskoga — i ne bili znao nijednu kod štokavaca — premda sam donekle tragao za takvom. Da je pjesma s tim motivom negdje u mlada vremena mogla doći od Slovenaca k susjednim Hrvatima, to je lako moguće i za to bi jedan indicij bila faktična raširenost na kajkavsko-čakavskom teritoriju (ako se uz to može pokazati, da je ona kod Slovenaca vrlo stara — svakako starija nego 16. stolj., kad je već imaju precij gradišć. Hrvata).

Milovan Gavazzi

4.

Ker je tu zbranega že toliko gradiva o »Spok. grešniku«, naj omenim še dva prispevka: dr. V. Zganec iz Zagreba je dal na razpolago (po prijaznem posredovanju prof. Gavazzija) prepis dveh neobjavljenih hrv. variant iz arhiva »Instituta za nar. umjetnost«; dr. Fr. Kotnik iz Celja pa je izročil dr. I. Grafenauerju najnovije slov. besedilo SpG, kakor ga je pela in zapisala Micka Cvetko iz Zamušanov na Ptujskem polju leta 1951.

M. Matičetov

NIKO ZUPANIČ: NASTRIŽNO KUMSTVO NA BELOKRANJSKEM. S HISTORICNO-ETNOLOŠKIMI PRIPOMBAMI K OBREDU PRVEGA STRIŽENJA LAS PRI SLOVANIH. Posebni odtis iz Zbornika I Filozofske fakultete ljubljanske univerze, Ljubljana 1950.

Univ. prof. dr. Niko Zupanič je v svoji zgoraj navedeni razpravi obdelal znani belokranjski običaj, v katerem kum ali kuma nastrižeta otroku lase, da mu potem bolje rastejo. V prvem poglavju svoje razprave prikaže avtor najprej ta običaj v Beli krajini, kjer ne živi več svojega pravega nekdanjega življenja, temveč le »životari«. V Adlešičih in drugod morata biti kum ali kumica prijetne zunanosti in imeti bujne lase, to pa po razlagi neke Adlešičanke zaradi tega, »da bi lepi lasje in prijetna zunanost kuma ali kumice prešla pri rasti na nastrižno kumče«. V drugem poglavju pregleda prof. Zupanič običaj nastrižnega kumstva pri ostalih slovanskih narodih ter navaja mnogo več ali manj znanega gradiva in razlag. V tem delu so dragoceno dokumentarno gradivo zlasti tri starocerkvene slovanske molitve iz glagolskega misala ter trije molitveni obrazci iz Sinajskega evhologija. V tretjem zadnjem poglavju objavlja avtor svoje zaključke o tem običaju. Naslanjajoč se na Valvasorjevo poročilo o nastrižnem kumstvu in na druge običaje, kakor tudi na razno primerjalno gradivo, prihaja avtor do mnenja, »da je prvotno nastriženje pri Slovanih bilo nekaj predhodnik poznejšega krščanskega krsta«, dalje »bilo je morda eno izmed apotropejskih dejanj« zoper zle duhove ter »obenem tudi recepcijski obred«. »Oboje pa je najbrž nadomestilo krščenje«. Prof. Zupanič se ne strinja z razlago ruskega etnografa Zelenina, po kateri se je prvo striženje las kot iniciacijski obred preneslo iz odrasle mladeniške dobe v mlajšo otroško dobo. Posebej pa je glede belokranjskega nastrižnega kumstva na osnovi ljudske razlage mnenja, da ima ta običaj »estetski in rasno higienski ali evgenični pomen ali namen v smislu želje, da bi vzrastle mladi rod v čim lepšega in krepkejšega«. V belokranjskem običaju nastrižnega kumstva vidi prof. Zupanič »nekaj tako starega, kar sega v dobo nastanka najstarejšega od omenjenih kodeksov — to je v XI. stoletje«, hkrati pa »nekaj prvobitnega, predkrščanskega — kar pa od pokristjanjenja dalje živi paralelno s krstnimi običaji«.

V naši etnografiji je še vrsta običajev, ki bi morali biti že davno obdelani in pojasnjeni. Tak običaj je med drugim prav gotovo nastrižno kumstvo iz Bele krajine. Zato moramo na splošno takoj priznati, da pomeni razprava prof. Zupaniča pozitivno dejanje v slovenski etnografiji. Z »Nastrižnim kumstvom na Belokranjskem« je avtor izpolnil staro vrzel v obdelavi slovenskih ljudskih običajev,

poleg tega pa je z njim prispeval nekaj novih momentov k razlagi tega običaja v slovanskem svetu. Vendar bi imeli k študiji precej kritičnih pripomb.

Najprej glede gradiva. Nov je v naši etnografiji podatek, da morata kum ali kumica biti prijetne zunanosti ter imeti bujne lase. S tem podatkom je prof. Zupanič dopolnil Šašljevo gradivo o tem običaju (prim. Bisernice I). Čeprav je avtor v svoji razpravi posvetil belokranjskemu nastrižnemu kumstvu mnogo pozornosti, pa vendar menimo, da ta belokranjski običaj ni prikazan v zadostni meri, hočemo reči, da ni prikazan še z drugih belokranjskih področij. Avtor omenja na priliko belokranjsko etnično skupino Privršcev, ki prebivajo v adlešički, preločki in vinički fari, poleg njih pa Poljce kot drugo posebno etnično skupino. Toda v razpravi zvemo le, kako je z nastrižnim kumstvom pri Adlešičanih in Poljcih, medtem ko pogrešamo variante o tem običaju z viniškega in preloškega predela. Kolikor imamo pregled nad tem običajem v adlešički in preločki fari, moramo ugotoviti, da se nastrižno kumstvo v obeh farah razlikuje med seboj prav po izbiri kumov: v adlešički fari morata kum ali kumica biti prijetne zunanosti, v preločki fari pa kuma ali kumico izbirajo med bogatejšimi vaščani. Upravičeno menimo, da zaključki o belokranjskem nastrižnem kumstvu ne bi smeli temeljiti le na gradivu z enega ali dveh belokranjskih predelov. Upoštevanje bi moralo biti nastrižno kumstvo s svojimi variantami iz vseh tistih delov belokranjskega ozemlja, v katerih je ta običaj udomačen. — Dalje naj mimogrede omenimo, da je prof. Zupanič iz našega slovstva prezrl poročilo, ki ga je v Domu in svetu 1917 napisal F. Š. (Feliks Šašelj). Poročilo se nanaša na dve knjigi (Luka Grgjič-Bjelokosič, Iz naroda i o narodu; Anton Hangi, Zivot i običaji muslimana u Bosni i Hercegovini), ki opisujeta običaj nastrižnega kumstva v Bosni in Hercegovini. Po prvem avtorju se n. pr. nastrižno kumstvo izvaja med drugim v pomirjenje sprtih rodbin, preprečenje krvne osvete in v učvrstitev medsebojnega prijateljstva. V istem letniku DS pojasnjuje Ivan Hribar Šašlju izvor nastrižnega kumstva v Beli krajini.

Kakor je v razpravi pomanjkljivo zajeto gradivo o nastrižnem kumstvu v Beli krajini ter tudi na drugih južnoslovanskih področjih, tako je v njej marsikaj odveč. Nimamo sicer nič zoper živ in privlačen slog razprave, ki je tako značilen za prof. Zupaniča, toda ne moremo se strinjati s prevelikim beletrističnim razgovorjem raznega tehtnega, marsikje pa tudi ne ravno preveč pomembnega gradiva. Nadalje po našem treznem preudarku nikakor ne sodi v razpravo odlomek iz predvojnega predavanja prof. Zupaniča v Berlinu, pa čeprav misli avtor, da je storil prav, če ga je objavil. Z nobenimi razlogi tudi ni mogoče opravičiti romance »Šišanje careva sina«, ki je zaradi par mest, nanašajočih se na nastrižno kumstvo, popolnoma po nepotrebnem v celoti objavljena. Takšen ali podoben način pisanja, oziroma citiranja, v precejšnji meri kazi znanstveni značaj Zupaničeve razprave.

V zadnjem poglavju nas zaključki nikakor ne morejo v marsičem zadovoljiti. Le-ti govore predvsem za več znanih razlag običaja. Avtor jih navaja kot hipotetične, med njimi pa je tudi nova hipoteza, da je apotropijski pomen in recepcijski obred nastrižnega kumstva »najbrž nadomestilo krščenje«. Nočemo se podrobno dotikati posameznih razlag, ugotovimo naj le na splošno, da je prof. Zupanič svojo razpravo o nastrižnem kumstvu prenehajno zaključil. Na tistih zadnjih straneh, kjer so navedeni zaključki, bi se po našem mnenju morala prava obdelava običaja šele pričeti. O nekaterih glavnih zaključkih nas avtor nikakor ne more prepričati, kajti med njimi in gradivom zija vrzel, ki bi jo morala izpolniti metodično zanesljiva obdelava. Obžalujemo, da avtor ni presodil pravilnost nekaterih starejših znanih razlag ter nam pojasnil, zakaj eno razlago sprejema (n. pr. Bystroňovo o nastrižnem kumstvu kot recepcijskem obredu), drugo pa odklanja (Zelenin). S tem želimo na kratko reči, da avtorjevi zaključki večidel niso rezultat podrobnega analitičnega razpravljanja, ampak premalo pretehtan povzetek iz »historično-etnoloških pripomb«, nanašajočih se na razne razlage tega običaja. S svojo razpravo nam je prof. Zupanič pravzaprav šele odkril nastrižno kumstvo kot zapleten etnološki problem, ki ga bo treba temeljiteje reševati. Kdor se bo tega problema v bodoče lotil, bo našel v delu prof. Zupaniča primerno uporaben vir, med drugim zlasti marsikatero koristno napotilo. Če bomo kdaj hoteli dognati eno ali dve

najprvotnejši pomenski jedri tega običaja, iz katerih so se sčasoma razvili drugotni pomeni, pa se ne bomo smeli mnogo ustavljati pri Samsonu in Dalili, Ketteju in njegovem ljubezenskem sonetu, tudi ne pri Vergiju, Katulu in kraljici Bereniki. Vse bolj se bomo morali poglobiti tudi v življenje mnogih izvenevropskih ljudstev, ki so v tej razpravi iz razumljivih vzrokov še zelo skopo upoštevana.

Boris Orel

SVETOZAR ILEŠIČ: SISTEMI POLJSKE RAZDELITVE NA SLOVENSKEM. Ljubljana 1950, izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, razred za prirodoslovne in medicinske vede, Institut za geografijo.

Avtor, znan že po svojih dosedanjih študijah o zemljiški razdelitvi na posameznih slovenskih področjih (Geografski vestnik in Slovenski etnograf I.), si v tej knjigi zastavlja cilj, proučiti za območje vse Slovenije tako zvano zemljiško razdelitev, točneje razdelitev polja »zakaj le razdelitev nji v in z njimi pomešanih travnikov korenini v starih agrarnih sistemih... Veliki kompleksi travnikov daleč od vasi ter razparcelirani pašniki in gozdovi, vse to je rezultat razmeroma mladih delitev ter ni povezano s starimi agrarnimi sistemi.« Potem ko po lepo in pregledno podanem historiatu tega predmeta ugotovi dosedanje stanje raziskav in vrzeli, ki bi jih bilo treba izpolniti, prehaja avtor k jedru svojega dela in podaja rezultate svojih raziskav v zadnjih letih, ko je v geografskem inštitutu na univerzi s sodelovanjem študentov geografije proučil franciscejske katastrske mape za vse predele na bivšem Kranjskem, ki še niso bili proučeni, pa tudi nekatere mape za slovensko Štajersko. V tem času je tudi na terenu proučeval zemljiško razdelitev na Primorskem itd. Za ostale slovenske kraje je avtor razpolagal z večjimi predeli.

V osrednjem delu svojega proučevanja se avtor ustavi pri kategorizaciji tipov zemljiške razdelitve. Podaja najprej Meitzen-Gradmannovo shemo (ki med drugim napačno povezuje nepravilne oblike poljske razdelitve zgolj z zaselki), nato pa prikaže, kako se je — po vmesnih terminoloških kolebanjih — ustalila nemška terminologija. Upošteva tudi zapadnoevropsko, zlasti francosko shemo in terminologijo, a ugotavlja, da je ta za našo poljsko razdelitev manj prikladna.

Ko izbira shemo za prikaz poljske razdelitve v naših krajih, prihaja do zaključka, da kaže razne kriterije (genetični kriterij, kriterij agrarnega režima in čisto deskriptivni kriterij) medsebojno kombinirati. Prva dva kriterija sama nista uporabna, ker je razvoj še premalo razjasnjen, čista deskripcija pa združuje v en tip sicer bistveno različne oblike. Pomagati si je treba zaradi izredne pestrosti naših njijskih zemljiških razdelitev z različnimi vmesnimi oblikami.

Nato podaja pisec pregled svoje razvrstitve tipov zemljiške razdelitve s kratkim pojasnilom. Najobsežnejši del knjige pa je posvečen obravnavanju vsakega teh tipov posebej. Pri tem avtor posamezni tip točneje opredeli, ugotovi njegovo krajevno razprostranjenost, njegovo zvezo s siceršnjimi geografskimi lastnostmi pokrajine ali naselja, starost in zgodovino tega tipa ter ga slednjič vrednoti s stališča modernega socialističnega kmetovanja.

V naslednjem se bomo v glavnem omejili le na to, da v kratkem prikažemo Ilešičevo shemo poljske razdelitve na Slovenskem.

Pri poljski razdelitvi na grude (Vatovčev izraz, poleg katerega dopušča avtor tudi izraz »bloki«; manj prikladen je izraz zaselška razdelitev) so zemljiški deleži posameznih kmetij pomešani med seboj brez reda in sistema ter povečini v nepravilnih, grudastih kosih. Po nastanku se ta razdelitev loči v prvotne razdelitvene grude (s precejšnjo posestno razdrobljenostjo, ki ne kaže na to, da bi bila nastala z razkosanjem celka) in drugotno razdelitvijo na grude (ki je nastala v zvezi z delitvijo ene kmetije — celka). Prvotna razdelitev na grude je značilna za zaselke in gručaste vasi ter se drži v glavnem neravnega, razgibanega sveta. Ta oblika je po prevladujočem mnenju znamenje starega agrarnega režima. Kar se tiče nastanka te razdelitve, pa se avtor ne pridružuje mnenju, da gre tu za primitivnejšo, slovansko obliko, marveč nagiba bolj k mnenju, da so široke, nepravilne parcele preostanek nekdanje primitivne obdelovalne tehnike (brez pluga